

Sorø Museumsforening

Nyhedsbrev, september 2022

Halloween – mørkets væsener

SORØ MUSEUM

28. oktober kl. 16.00 - 21.00

Kom hvis du tør!

FOREDRAG PÅ **SORØ MUSEUM**

Torsdag den 3. november 2022 kl. 19.30

Mit liv i Storgade 17 og i Sorø i perioden fra 1941 til 1960

ved arkitekt ADA Per Nordahl Svendsen

Alle tre udenfor huset, påsken 1960.

Familien Nordahl Svendsen flyttede ind i Storgade 17 i 1942 og levede i den højre side af Christian den 4. s gamle kro, med museet i venstre side. Jeg vil fortælle om livet og alle de spændende oplevelser i det gamle hus, og om mit eget liv som barn og min skolegang på Sorø Akademi, min uddannelse som tømrer og videre på Håndværkerhøjskolen i Haslev og mit efterfølgende liv som arkitekt.

Entré for ikke-medlemmer 75 kr. Der serveres kaffe. Brød kan købes for 20 kr.

FOREDRAG PÅ SORØ MUSEUM

Tirsdag den 15. november 2022 kl. 19.30

”Bliv en ny kvinde på 10 minutter!”

ved museumsinspektør Mads Findal Andreasen, Museum Vestsjælland

Museum Vestsjælland åbner fredag den 14. oktober 2022 en stor udstilling om verdenssensationen fra Kalundborg: Hårvikleren – bedre kendt som Carmen Curlers.

Som optakt til udstillingen, som vil stå på Lindegården helt frem til 2024, og Danmarks Radios kommende store dramaserie Carmen Curlers, vil museumsinspektør Mads Findal Andreasen fortælle om virksomheden, grundlæggeren Arne Bybjerg og de mange ansatte, Kalundborg og Vestsjælland i 1960'erne og 70'erne.

Foredraget lægger op til diskussion om Carmen Curlers som arbejdsplads og betydning for byen, tiden efter Clariols overtagelse og lukningen i 1990.

Entré for ikke-medlemmer 75 kr. Der serveres kaffe. Brød kan købes for 20 kr.

SORØ MUSEUM

Oktober-december 2022

15. til 20. oktober

i museets åbningstid: 7-9-13 – Du er brikken i spillet. Brætspil om overtro for hele familien på Sorø Museum. I er selv brikker og bevæger jer rundt på spillepladen, men pas på for farerne lurker over alt. Pris: alm. Entré til museet/børn og unge under 18 år gratis adgang.

23. oktober

kl. 15.00-17.00: Samtalesalon om sølv Sølv til pynt og til brug er temaet på denne salon, hvor Helge Torm fortæller om det lokale sølv. Tag gerne eget sølvtøj med til en forsigtig vurdering. Der serveres kaffe og kage. Pris: 100 kr. / medlemmer 75 kr. / tilmelding nødvendig på: <https://vestmuseum.billetexpressen.dk/>

28. oktober

kl. 16.00-21.00: Halloween – mørkets væsener. Det bliver uhyggeligt. Så er alle advaret. For når mørket falder på og lyset er slukket, kommer mørkets væsener frem fra skabe og sprækker og skaber skræk. Pris: gratis adgang

3. november

kl. 19.30-21.00: Om livet i Storgade 17 i Sorø. Foredrag v/arkitekt ADA Per Nordahl Svendsen. Per Nordahl Svendsen boede som barn i bygningerne som i dag huser Sorø Museum. Pris: gratis for medlemmer / 75 kr. for ikke medlemmer. Inkl. kaffe / kage kan købes.

8. november

kl. 19.00-21.00: Foredrag med Havehistorisk Forening

15. november

kl. 19.30-21.00: ”Bliv en ny kvinde på 10 minutter!” Foredrag v/museumsinspektør Mads Findal Andreasen. Carmen Curlers fra Kalundborg har reddet mange kvinder fra en dårlig hårdag. Hør den utrolige historie bag det supermoderne produkt. Pris: gratis for medlemmer / 75 kr. for ikke medlemmer. Inkl. kaffe / kage kan købes.

25. & 26. november, samt 2. & 3. december:

Julemarked på Sorø Museum

Julestemningen slippes løs, når juletræssalg, varme pølser, kunsthåndværk, lokale varer, gløgg og æbleskiver fylder museet og det hele emmer af jul.

Pris: gratis adgang

Find flere arrangementer på <https://vestmuseum.dk/soroe-museum/det-sker-soroe/> i løbet af efteråret.

Fødselsdag, reception eller barnedåb?

Hold jeres næste fest i de smukke historiske omgivelser på Sorø Museum.

Som noget nyt kan Sorø Museumsforenings medlemmer leje museets sal og havestue med plads til ca. 35 gæster.

Pris 3500 kr.

Ring og hør nærmere: Pernille Jacobsen 61200572

En skelsten på Kalundborg Museum

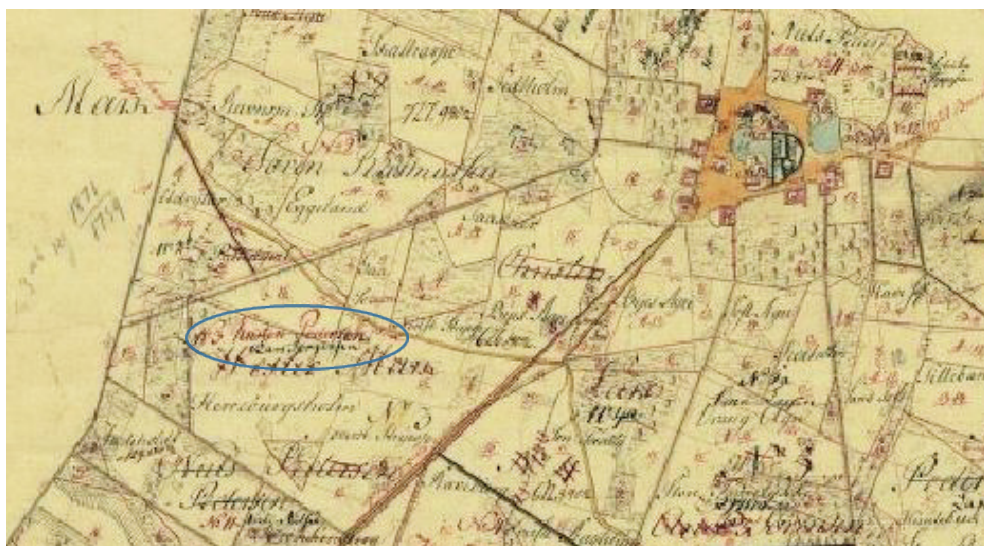
I et hjørne af gårdspladsen på Kalundborg Museum ligger to sten, den ene sten er mærket KP. Om stenene står der: ”Før udviklingen af matrikelkort anvendte man skelsten for at markere en grænse mellem to ejendomme eller ejerlav. Den lille sten med initialerne KP er sandsynligvis fra 17-eller 1800-tallet. Den anden sten med fire udhuggede fordybninger, kan ikke dateres”.

Foto VMB februar 2020.

Akademisk medarbejder ved Kalundborg Museum, Martin Pavon oplyser, at ”Stenen er fundet af en vejmand fra Brokkebjerg ved Illerup nord for Kalundborg i årene omkring 1965-66. Indleveret til museet i 1993. Ved indleveringen til museet blev den identificeret som en skelsten fra tiden før matrikelkort. Bogstavstyperne tyder dog i min optik på, at den er fra 1800-tallet og at skelsten blev anvendt i DK efter de første matrikelkort omkring år 1800”.

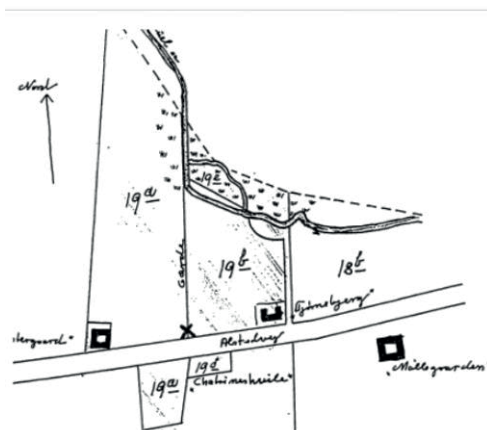
På det gamle Originalkort 1 (matrikelkort) over Illerup By, Raklev har jeg fundet ejeren af matr.nr. 3, hans navn er Kristen Pedersen. Kortet blev opmålt i 1796, kopieret i 1805, og var gældende indtil 1860. Måske var Kristen Pedersen ejer af skelstenen. På kortet er hans navn imidlertid streget over, i stedet står der navnet på den nye ejer Lars Jørgensen.

Navnet Kristen Pedersen er fremhævet med en blå oval. Udsnit af Originalkort 1 over Ille-
rup By, Raklev. © Geodatastyrelsen.

Noget om en skelsten i Alsted

I årbog for Historisk samfund for Sorø Amt 1997 fortæller Helge Jensen om et gammelt skelmærke, der blev påvist så sent som i 1949 i skellet mellem to ejendomme, matr.nr. 19a og 19b i Alsted By. I skellet lå en kampesten, da man væltede den til side, og gravede lidt i jorden, fandt man en læderpose, hvori der var en blanding af trækul og flint. Skellet mellem de to ejendomme eksisterer dog ikke mere, det er ikke lykkedes efterfølgende at finde spor af hverken flint eller trækul, skriver Helge Jensen. Illustrationen fra bogen ses her til højre. Krydset viser punktet.

På topografiske kort i 1:20 000 (høje målebordsblade), som var gældende indtil 1899, ses endnu et dige mellem de to ejendomme. På de lave målebordsblade udgivet i perioden 1901-1971 er diget væk.

Udsnit af matrikeltkortet over Alsted By og Sogn. Det blå kryds viser det omtalte skelpunkt.
©Geodatastyrelsen.

Ved besøg på stedet i juni 2021 var der intet at se, de to matrikler er lagt sammen til et nr. og det gamle gærde er forsvundet.

På dette foto står Finn omtrent i det gamle skelpunkt og spejder mod nord. Nu ligger der en overkørsel til marken.
Eget foto fra juni 2021.

Historiker og arkivar Paul G. Ørberg (1923-2000) skriver i en artikel i Skalk 1996 nr. 5, om Ret og skel. Han forklarer: ”Stabel betyder egentlig pæl, som altså også kunne bruges, men en pæl rådner og sten kan fjernes (rent bortset fra, at man jo ikke kan se på en naturlig kampesten, at den har en særlig

betydning), så derfor anbragtes flinten og trækullet; begge dele uforgængelige, så ved deres hjælp ville man altid kunne finde stedet igen”.

Det er en ældgammel skik at markere markskel. I Jyske Lov (1241) 2. bog § 21: ”Er man uenig om markskel, da skal sandemænd i det herred fastsætte skellet enten med stok eller sten”. I Christian 5.s Danske Lov (1683): ”Naar Sandemænd have udseet Markeskiellet, da skulle de det stable med Stok, eller Steen, og Kul og Flint derunder. DL. 1–16–13”.

Danske Lov

Christian V's Danske Lov fra 1683 indførte sandemænd i hele kongeriget. De kunne dømme i visse drabssager og i sager om markskel. Anvendelse af sandemænd ophørte i løbet af 1700-t. (Den store Danske Encyklopædi).

I Lovens 1. bog kapitel 16 stk. 13 kan man læse følgende: ”Naar Sandemænd have udseet Markeskiellet, da skulle de det stable med Stok, eller Steen, og Kul og Flint derunder” (understregning ved forfatter), og siden svære paa det stæd, der som skillet og tvistet var, at de have gjort Ret, og lyse siden til Tinge. Denne er Eeden: Bede sig saa Gud hielpe, at de gjøre det ej for Vild, og ej for Fare, uden for det, at de troe saa at være ret Markeskiel, og at de have saa hørt Af deris Forældre og andre gamle Folk”.

Christian V var konge i perioden 1670-1699. Han indførte i 1683 med Danske Lov ens retsregler i kongeriget, undtagen købstæderne der havde særlige rettigheder. Det var især retten til at drive handel, søfart og håndværk, altså økonomiske privilegier. Købstæderne blev hegnet, og der blev bygget acciseboder ved købstadens indfaldsveje. Her skulle de handlende betale accise, for at få lov til at sælge deres varer på byens torv. Men, hvordan vidste man, hvornår man passerede en amtsgrænse eller for eksempel en herredsgrænse. I store træk var det de naturlige grænser i landskabet, så som vandløb, søer, skove og lignende. Men nogle steder var det nødvendigt at sætte pæle eller mærker. Især var det vigtigt, hvor tre herreder stødte sammen.

Vibeke Meister Beltoft, december 2021.

Kilder:

Artikel i Skalk 1996 nr. 5 om: ”Ret og skel”.

Årbog for Historisk samfund for Sorø Amt 1997.

Dagligliv i Danmark 1620-1720. Avl og besætning af Axel Steensberg.

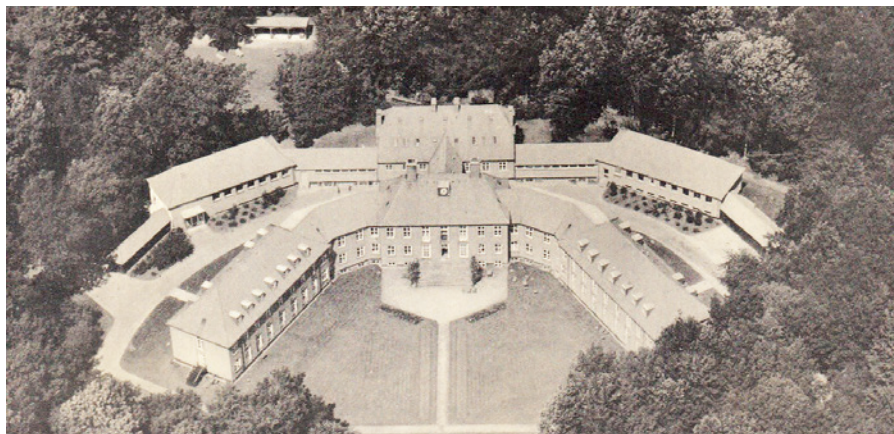
Gamle matrikelkort, Geodatastyrelsen.

Jyske Lov.

Christian V. Danske lov.

Dr. Sells Vej i Dianalund

af Niels G. Sørensen

Nervesanatoriet fra 1928

Kommer man østfra ad Holbækvej ind i Dianalund, fortsætter man ad Dr. Sells Vej, der begynder ved Brandstrupvej (mod nord) og Pilegårdsvej (mod syd).

Dr. Sells Vej løber over 1200 meter, indtil den fortsætter over i Karsholtevej ved Stationsvej. Vejen er opkaldt efter Kolonien Filadelfias grundlægger lægen Adolph Sell.

Efter indkørsel på Dr. Sells Vej har vi overordnet set mod nord Tersløse Bøgeskov med et areal på 151 ha ejet af

Stiftelsen Sorø Akademi. Mod syd ligger Epilepsihospitalet Filadelfia.

Nervesanatoriet

Det første vi møder mod nord er en større udlejningsejendom – fra 2019 kaldet ”Dr. Sells Park”. Oprindeligt var stedet nervesanatorium med plads til 80 kurgæster, der af Kolonien Filadelfia i 1928 byggedes på 5 tdr. land købt af Stiftelsen Sorø Akademi. I 1970 kom flere bygninger til. Med navnet Psykiatrihospitalet overgik

det til Vestsjællands Amt i 1986.

Da Region Sjælland indviede et helt nyt Psykiatrisygehus i Slagelse i 2015, måtte det lukke. I en periode inden ”Dr. Sells Park” opstod, var der flygtningecenter drevet af Røde Kors.

Naboen til ”Dr. Sells Park” er Bostedet Fredskovvej, som er et af 10 bo- og støtte-tilbud til voksne med handicap. Det hører under Socialforvaltningen i Københavns Kommune.

Epilepsihospitalets afdeling for børn

Længere fremme finder vi mod nord Børnehospitalet, smukt beliggende i kanten af Tersløse Bøgeskov. Børnehospitalet – nu Epilepsihospitalets afdeling for børn – blev indviet af dronning Ingrid den 8. september 1955. På indvielsesdagen var alle 40 pladser optaget af børn med epilepsi. I dag er der 16 enestuer for børn og unge mellem 0 og 18 år.

Her er Børneskolen – en specialskole – og en spændende legeplads med 120 legeredskaber anlagt i 2018 for 7 millioner kr. fondsmidler. Legepladsen indgår i behandling og forskning.

Skråt overfor afdelingen for børn kommer man ind på Filadelfia ad Kolonivej. Lidt længere fremme ad Dr. Sells Vej ligger på højre hjørne ved Seehusensvej en mindepark for Dr. Sell. Her lå lægeboligen, hvor dr. Sell boede fra 1877 til sin

Dr. Sells lægebolig

død i 1921. Trafikale problemer betød, at huset blev nedrevet i 1975. Filadelfia lod derefter anlægge mindeparken, som indviedes i 1979.

Dianalund

Som genbo til mindeparken ligger den tidligere skovfogedbolig på Seehusensvej, der fører nordpå mod Niløse. Her lå førhen et bindingsværkshus, som var bolig for skovrider C.H.S. Seehusen, som boede der i årene 1814-1872. Huset havde navnet ”Dianalund”. Herfra stammer byens navn Dianalund, som byen fik, da Høng-Tølløse Banens station i 1901 blev anlagt på Tersløse Bøgeskovs område. I skoven ud til Seehusensvej og lidt nord for mindeparken var der i mange år skovfester med tivoli, gymnastikopvisning og ringridning.

Holbergsvej begynder overfor Dr. Sells mindepark og løber mod syd op til Tersløse by med sognets kirke og Tersløse-

Dr. Sell

gård, som Ludvig Holberg ejede i årene 1745 til 1754.

Den store rødstensejendom på hjørnet af Dr. Sells Vej og Holbergsvej blev bygget i 1938 og huser den selvejende institution Filadelfias administration. Indtil 1957 lå der på samme hjørne helt ud til vejen en tidligere friskole, som dr. Sell købte i 1896 og anvendte til sygestue. Her boede nogle af de første epileptiske patienter, som kom til Kolonien.

Det gamle centrum

Når man bevæger sig længere mod vest, fornemmer man, at man er ved det område, som sammen med Stationsvej engang var byens handelscentrum. Stadig ses mod syd et ejendomsmæglerfirma og mod nord Palermo Pizza, Diana Radio og COOP 365 med OK-benzintank. Overfor COOP 365 er Dianalund Pizzeria indrettet i slagter Bruuns gamle ejendom. Overfor Palermo Pizza begynder Sømo-sevej, som fører mod syd forbi Dianalund Centret og det tidligere rådhus, som nu er Borgerhus med bibliotek, lokalhistorisk arkiv og foreningslokaler. Sømo-sevej ender ved Holbergskolen og Holberghallen.

”Doktorhaven”

I årenes løb er der opstået en del privatboliger og lejeboliger langs Dr. Sells Vej. Nogle er etableret i bygninger, som Filadelfia har solgt fra. Mellem Holbergsvej og Sømo-sevej findes det nyeste skud på stammen, nemlig Vestsjællands Almene Boligselskabs ”Doktorhaven” fra 2020 med 23 etplansboliger i hvide huse med sort tag. ”Doktorhaven” har navn efter Filadelfias store overlægebolig fra 1925 – kaldet Lille Amalienborg – som nu er opdelt i 4 lejligheder. Mod syd parallelt med Holbergsvej finder man Rønnebærvej og Dr. Christiansens Vej, opkaldt omkring 1960 efter den praktiserende læge, der afløste Dr. Sell - og Rosenvej, som tidligere gik ned til et

gartneri, samt Kløvermarksvej. Mod nord udgår Danasvej fra 1925 skråt overfor Sømosevej. Den ligger på et jordstykke, der tilhørte skovfogedstedet og dermed Sorø Akademi.

Adolph Sell

Adolph Sell blev født på Nørrebro i København den 23. december 1850 og døbt den 30. marts 1851 i Skt. Petri Tyske Kirke. Hans forældre var tømrersvend, senere tømrmester Adolph Heinrich Sell (1816-1887) og Barbara Sell, født Jensen (1816-1851). Forældrene kom fra Eckernførde i Slesvig.

Adolph gik i den tyske skole Skt. Petri og i de ældste klasser på Borgerdydskolen på Christianshavn. Han blev student i 1869 og medicinsk kandidat i 1875.

Den 30. september 1876 blev Sell gift med Julie Johanne Emma Frederikke Keilgaard (1853-1889) i Sankt Johannes Kirke i København. Efter studierejse til Berlin, Wien og Paris blev Sell praktiserende læge i Ubby ved Kalundborg i 1876. Allerede året efter købte han en lægepraksis i Tersløse og flyttede ind i lægeboligen ved Tersløse Bøgeskov. Han var en travl og dygtig landlæge i de første tyve år. Sell kom rundt til patienterne i hestevogn, og i boligen, som blev udvidet, foretog han behandlinger. Han havde et samarbejde med dr. Kaarsberg, som kom ud fra Sorø Sygehus ved større operationer.

Døtre og sønner

Den 22. juli 1877 fik ægteparret en datter, som døbttes Astrid Elisa Sell. Den 15. marts 1879 fik ægteparret endnu en datter, som de gav navnet Thora Sell. Den 5. august 1880 fødtes atter en datter, som fik navnet Karen Sell.

Den 19. april 1883 kom en søn til. Han døbttes Johannes Axel Sell. Den 1. oktober 1884 fødtes Maria Sell, som kun levede i 3½ måned. En lillebror så dagens lys den 28. april 1886. Hans navn blev Adolph Henrik Sell.

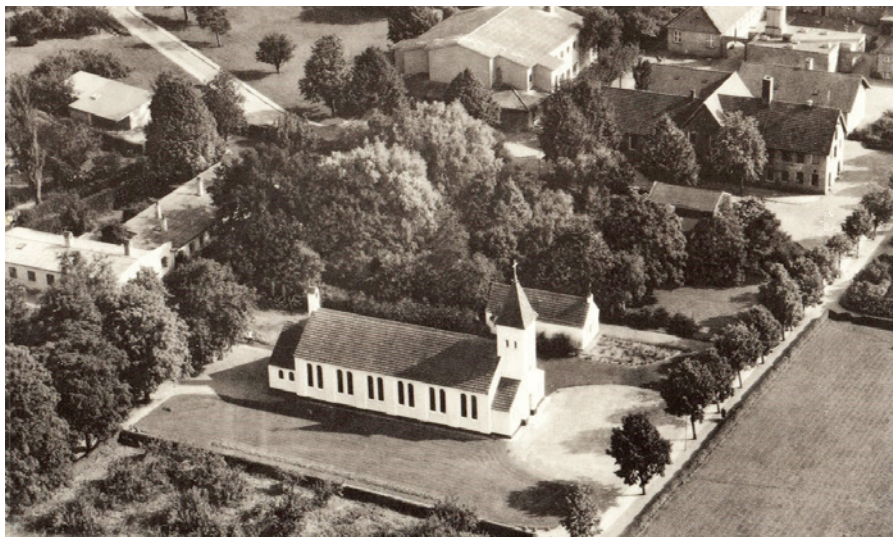
Efter at have været enkemand siden 1889 giftede Sell sig for 2. gang den 5. januar 1896 i Sankt Jakobs Kirke i København med enken Emma Augusta Pedersen (1852-1923).

Adolph Sell døde den 19. november 1921 i Dianalund. På den gl. kirkegård på Filadelfias område finder man Sells familiegravsted. Her er Sells store gravminde med tekst fra Mathæusevangeliet kap. 25 vers 35-36.

Philadelphia

I februar 1897 stiftede dr. Sell »Anstalten for Epileptiske, Tersløse«. Der var inviteret fremtrædende borgere fra lokalområdet, og man fik sat en indsamling i gang, så man havde en startkapital. Få år efter kom stedet til at hedde Kolonien Philadelphia (søskendekærlighed).

Dr. Sell skabte som en flittig, sparsom-

Koloniens Kirke

melig og vedholdende mand et sted, som skulle være et fællesskab for epileptikere og medarbejdere. Alle skulle bo i små hjem som i et villakvarter med haver rundt på det tidligere landbrugsareal, som Sell havde købt. Derfor blev navnet ændret fra en anstalt til en koloni, hvor de syge også arbejdede med. Senere oprettedes der afdelinger for psykisk syge. Sell rejste til Skotland, hvor han besøgte hospitaler, der blev drevet på kristeligt grundlag. Kontakten blev skabt af jægermester O.E. Adolphs skotskfødte hustru Margaret på godset Bodal. Inspirationen til en koloni, hvor patienter og ansatte levede i fællesskab hentede

Sell især fra studierejser til Tyskland. Sell besøgte anstalten ”Bethel” ved Bielefeld, som ligger mellem Hannover og Dortmund. Han havde lærerige samtaler med lederen pastor F. von Bodelschwing. ”Bethel” var et kristent samfund med diakonskole og diakonissehus. Epilepsipatienterne, som deltog i praktisk arbejde, var delt op i familier i hjem rundt på området. Senere blev der god kontakt mellem ”Bethel” og Filadelfia, og medarbejdere fra Dianalund rejste derned for at lære.

Kirke fra 1904

Kolonien opbyggedes på et kristent fundament, og med tiden boede og arbejdede

der diakoner, søstre og diakonisser på Danmarks første specialhospital for mennesker med epilepsi. Kirken, der ligger på Filadelfia, blev indviet i 1904 og fik tårn med klokke i 1908.

Kirken blev udvidet i 1911. Tegningerne stod Adolph Sell og hans bror arkitekt Erik Sell for. Samme år blev Vilhelm Peter Visby Koloniens første præst og forstander. Han var gift med Sells datter Karen.

Kirken er restaureret i 1966 og fremtræder indvendigt meget smukt med lyst fyrretræ. Kolonien etablerede i 1930'erne Filadelfia Assistens Kirkegård, som ligger "lidt for sig selv" øst for Pilegårdsvej.

I 1902 var der på Kolonien 115 indlagte – heraf 15 psykiatriske patienter. Da doktor Sell døde i 1921, havde kolonien 550 patienter bosat i 30 bygninger fordelt på 150 tønder land.

Fra 2007 er navnet Filadelfia

Takket være dygtige ledere på Kolonien efter dr. Sells død har specialhospitalet stadig været i udvikling og er løbende blevet moderniseret. I dag beskæftiges der 732 medarbejdere på Den selvejende institution Filadelfia, der ledes af en direktion med en administrerende direktør og en sundhedsfaglig direktør under ansvar overfor bestyrelsen, der består af 9 medlemmer.

Gravminde for Dr. Sell på Filadelfia

På Filadelfia er der i dag 92 sengepladser. Der er årligt 1340 indlæggelser og 5.600 ambulante behandlinger. Under Filadelfia hører de sociale institutioner/tilbud Egebo og Brommeparken samt Stormly i Juelsminde. På Filadelfias gamle areal ligger Den selvejende institution Hospicegården Filadelfia.

I år fylder Filadelfia 125 år.

Kilder: Filadelfia, Internettet (bl.a. kirkebøger), Jørgen Mogensens bøger "Langs Landevej 255" og "Hvorfor hedder det det?" samt Bjørn Hamre: "...syge må plejes med kærlighed".

Firmamedlemskaber af Sorø Museumsforening

Et ordinært medlemskab, som dækker en husstand (2 personer) koster 200 kr. årligt, mens et firmamedlemskab kan tegnes for 500 kr. årligt. Firmanavnene bringes på vores hjemmeside og nævnes i nyhedsbrevet. Vi tilbyder at etablere et link fra vores hjemmeside til firmaets hjemmeside. Bestyrelsen takker nedenstående firmaer for deres interesse, støtte og økonomiske hjælp.

Niels G. Sørensen

ALTAN.DK

SORØ VVS ApS

BANG & OLUFSEN, Sorø

ARKIPLUS A/S

SORØ APOTEK

NORDEA, Sorø

THIELE, Sorø

PETER DUE BOLIG

El-Salg Sorø

COMWELL SORØ

DANIEL ANDERSEN WEBSITES ApS

SORØ AKADEMIS SKOLE

ELEKTROGÅRDEN SORØ APS

NYRUP INSTALLATION A/S

MULTILINE A/S, Sorø afd.

STIFTELSEN SORØ AKADEMI

DANSKE BANK, Sorø

LEMANN GRAFISK, Stenlille

Museumsforeningens bankkonto: Reg. nr. 1551 konto nr. 10003563

Find informationerne her:

Museum Vestsjælland: www.vestmuseum.dk

Sammenslutningen af Museumsforeninger i Danmark: www.sammus.dk

Sorø Museumsforening: www.sormusfor.dk

Sorø Museumsforenings bestyrelse:

Niels G. Sørensen, formand

Birgit Bangsgaard Madsen, næstformand

Niels Karup, kasserer

Flemming Hansen, sekretær

Henning Vincentz Fischer, webmaster

Alan Tomlinson, foredrag

Henning Bussenius-Larsen

Adresser, telefon, e-mail:
se www.sormusfor.dk

Sorø Museumsforening

*Nyhedsbrevet er trykt hos www.lemann.dk
Ansvarlig for nyhedsbrevet er Niels G. Sørensen*